

ROZDZIAŁ 2

Wspieranie rozwoju dzieci w wieku przedszkolnym w koncepcji zintegrowanej współpracy środowiskowej

Urszula Tyluś

2.1. Wspieranie rozwoju dzieci w założeniach programowych wychowania przedszkolnego

Przedszkole to instytucja opiekuńczo-wychowawcza przeznaczona dla dzieci od 3 lat do osiągnięcia wieku szkolnego. Niezależnie od tego, czy przedszkola prowadzone są przez samorządy lokalne bądź osoby prywatne, czy władze kościelne, mają zapewnić dzieciom opiekę oraz wielostronny rozwój, przygotowując je do nauki w szkole podstawowej.

Każda dziedzina pragmatycznego działania wymaga określenia kierunku, w jakim ono zmierza i chce osiągnąć świadome rezultaty. Istotnym działaniem w tym zakresie jest ustalenie celów, które wskażą kierunek dążeń długofalowych oraz hierarchiczną drogę szczegółowego działania. W procesie wychowania przedszkolnego wytyczone cele nabierają szczególnej wartości, ponieważ ukierunkowują rozwijające się dziecko na złożony proces wkraczania, bycia i funkcjonowania w życiu społecznym.

Celem wychowania przedszkolnego – jak podaje podstawa programowa – jest wsparcie całościowego rozwoju dziecka poprzez proces opieki, wychowania i nauczania – uczenia się, co umożliwi dziecku odkrywanie własnych możliwości, sensu działania oraz gromadzenie doświadczeń na drodze prowadzącej do prawdy, dobra i piękna. W efekcie takiego wsparcia, dziecko

osiąga dojrzałość do podjęcia nauki na pierwszym etapie edukacji¹. W takim rozumieniu istotnym zamierzeniem wychowania przedszkolnego jest wspieranie i ukierunkowanie rozwoju dziecka zgodnie z jego potencjałem i możliwościami rozwojowymi w relacjach ze środowiskiem społeczno-kulturowym i przyrodniczym.

Cel ogólny wychowania przedszkolnego zwraca uwagę na trzy obszary integralnych oddziaływań pedagogicznych, które łączą się ze sobą i tworzą nierozzerwalny proces wychowania, nauczania-uczenia się i opieki.

W koncepcji wychowania przedszkolnego dziecko traktowane jest jako jego niepowtarzalny podmiot. Nadrzędnym celem wychowania jest rozwój osobowy w kontekście wychowania rozwijającego, a więc wychowania współwystępującego z rozwojem różnych sfer osobowości w taki sposób, aby pomóc dziecku urzeczywistnić własne człowieczeństwo w kontekście rozwoju potencjału intelektualnego, moralno-społecznego i duchowego. Podejście to nawiązuje do fenomenologicznej koncepcji polskiego filozofa Romana Ingardena. Zwraca on uwagę na uniwersalne wartości oraz indywidualizm i niepowtarzalność każdego dziecka, które poznaje to, co prawdziwe, czyni to, co dobre, i jest twórcą piękna². W takim ujęciu instytucja przedszkola ma ten proces stymulować i wspierać.

Wspieranie rozwoju dziecka w ujęciu wychowania odnosi się nie tylko do fizycznego, emocjonalnego i społecznego obszaru jego rozwoju. W kontekst wszystkich obszarów włączona jest filozofia wychowania, która zmierza do wychowania w kierunku koncentrującym się na fundamentalnych pytaniach: kim jest człowiek?, kim jest dziecko? Odpowiedzią na kierunek myślenia oraz kierunek projektowania sytuacji wychowawczych w przedszkolu jest definicja Krzysztofa Leśniewskiego: „Człowiek to byt relacyjny, wolny i rozumny. Każda osoba ludzka obdarzona jest niezbywalną godnością, gdyż jest kimś wyjątkowym i niepowtarzalnym. Odkrywa swą wartość w byciu z innymi ludźmi, współtworząc wspólnoty i społeczności. Będąc istotą twórczą, człowiek posiada duchowe pragnienie dążenia do dobra, prawdy i piękna, by w ten sposób

¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej, Dz.U. z 2017 r., poz. 356.

² Zob. R. Ingarden, *Wstęp do fenomenologii Husserla*, przeł. A. Póltawski, PWN, Warszawa 1974; R. Ingarden, *Książeczka o człowieku*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1972.

rozwijać swą potencjalność i stawać się coraz lepszym. Wiara, nadzieja i miłość stanowią podstawę sensu i celu ludzkiego życia”³. Zaprezentowana definicja określa człowieka integralnie, jako istotę zorientowaną na poszukiwanie prawdy, odkrywanie i realizację wartości ponadczasowych we wspólnocie rodzinnej, rówieśniczej, lokalnej i narodowej. Jest to bardzo ważna koncepcja w procesie wychowania. Wpisuje się w obszar antropologii jako nauki o człowieku w integralnej koncepcji osoby, dziecka oraz globalnie rozumianego środowiska.

Celem procesu nauczania-uczenia się są planowe działania wzbogacające sferę poznawczą dziecka i przygotowujące go do nauki w szkole. Rozpatrując proces nauczania-uczenia się można zauważyć, iż wspieranie rozwoju dzieci odbywa się poprzez realizację paradygmatów koncepcji kształcenia zintegrowanego opartej na integracji treściowej, czynnościowej i psychicznej. Wynika z tego, że wspieranie rozwoju dziecka zachodzi w warunkach synkretycznego i aktywnego poznawania rzeczywistości, co daje dziecku zintegrowany obraz wiedzy o otaczającym świecie i zróżnicowane możliwości dochodzenia do nowej wiedzy oraz doskonalenia jednocześnie różnych sfery osobowości.

Rozpatrując istotę celu ogólnego w kontekście planowych działań opiekuńczych należy uznać, iż są one niezbędnym i zarazem nieodłącznym elementem od procesu wychowania. Bowiern każda działalność opiekuńcza jest podstawowym elementem w wychowywaniu dzieci. Funkcjonowanie przedszkola koncentruje się wokół wszelkiej działalności opiekuńczej, która warunkuje zaspakajanie codziennych i poznawczych potrzeb dziecka, czuwanie nad jego zdrowiem, bezpieczeństwem w zastępstwie rodziny. Wytworzona przez pracowników przedszkola aura opiekuńczości wpływa na dobre samopoczucie dziecka, zacieśnia jego więź emocjonalną z nauczycielem oraz z całym środowiskiem przedszkola. Sprzyja to rozwijaniu aktywności dziecka, chęci do działania i podejmowania wysiłków. Są to istotne czynniki, które wyznaczają efektywność kształcenia i wychowania, warunkując zarazem prawidłowy proces rozwoju.

Z analizy istoty i sensu celu wychowania przedszkolnego wynika, że wspieranie rozwoju dziecka powinno mieć charakter holistyczny, odbywać się w kontekście integracji różnych sfer osobowości dziecka, akcentując aksjologiczny wymiar procesu wychowania.

³ D. Dziamska, M. Małyńska, M. Wróblewska, J. Woźniak, *Wychowanie przedszkolne i Edukacja wczesnoszkolna. Podstawowe założenia, filozofia zmiany i kierunki dążenia*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2018.

Osiągnięcie założeń nadrzędnego celu wychowania możliwe jest wtedy, gdy będą zapewnione określone warunki do wszechstronnego rozwoju dzieci poprzez dostarczenie różnorodnych bodźców do kształtowania aktywności, wpływających na poszerzenie poziomu wiedzy i umiejętności, wywołujących określone zmiany w osobowości wychowanka. Może to nastąpić poprzez realizację zadań, na które wskazuje podstawa programowa⁴:

1. Wspieranie wielokierunkowej aktywności dziecka poprzez organizację warunków sprzyjających nabywaniu doświadczeń w fizycznym, emocjonalnym, społecznym i poznawczym obszarze jego rozwoju.
2. Tworzenie warunków umożliwiających dzieciom swobodny rozwój, zabawę i odpoczynek w poczuciu bezpieczeństwa.
3. Wspieranie aktywności dziecka podnoszącej poziom integracji sensorycznej i umiejętności korzystania z rozwijających się procesów poznawczych.
4. Zapewnienie prawidłowej organizacji warunków sprzyjających nabywaniu przez dzieci doświadczeń, które umożliwią im ciągłość procesów adaptacji oraz pomoc dzieciom rozwijającym się w sposób nieharmonijny, wolniejszy lub przyspieszony.
5. Wspieranie samodzielnej dziecięcej eksploracji świata, dobór treści adekwatnych do poziomu rozwoju dziecka, jego możliwości percepcyjnych, wyobrażeń i rozumowania, z poszanowaniem indywidualnych potrzeb i zainteresowań.
6. Wzmacnianie poczucia wartości, indywidualność, oryginalność dziecka oraz potrzeby tworzenia relacji osobowych i uczestnictwa w grupie.
7. Tworzenie sytuacji sprzyjających rozwojowi nawyków i zachowań prowadzących do samodzielności, dbania o zdrowie, sprawność ruchową i bezpieczeństwo, w tym bezpieczeństwo w ruchu drogowym.
8. Przygotowywanie do rozumienia emocji, uczuć własnych i innych ludzi oraz dbanie o zdrowie psychiczne, realizowane m.in. z wykorzystaniem naturalnych sytuacji, pojawiających się w przedszkolu oraz sytuacji zadaniowych, uwzględniających treści adekwatne do intelektualnych możliwości i oczekiwań rozwojowych dzieci.

⁴ Dz.U. 2017 r., poz. 356.

9. Tworzenie sytuacji edukacyjnych budujących wrażliwość dziecka, w tym wrażliwość estetyczną, w odniesieniu do wielu sfer aktywności człowieka: mowy, zachowania, ruchu, środowiska, ubioru, muzyki, tańca, śpiewu, teatru, plastyki.
10. Tworzenie warunków pozwalających na bezpieczną, samodzielną eksplorację otaczającej dziecko przyrody, stymulujących rozwój wrażliwości i umożliwiających poznanie wartości oraz norm odnoszących się do środowiska przyrodniczego, adekwatnych do etapu rozwoju dziecka.
11. Tworzenie warunków umożliwiających bezpieczną, samodzielną eksplorację elementów techniki w otoczeniu, konstruowania, majsterkowania, planowania i podejmowania intencjonalnego działania, prezentowania wytworów swojej pracy.
12. Współdziałanie z rodzicami, różnymi środowiskami, organizacjami i instytucjami, uznanymi przez rodziców za źródło istotnych wartości, na rzecz tworzenia warunków umożliwiających rozwój tożsamości dziecka.
13. Kreowanie, wspólne z wymienionymi podmiotami, sytuacji prowadzących do poznania przez dziecko wartości i norm społecznych, których źródłem jest rodzina, grupa w przedszkolu, inne dorosłe osoby, w tym osoby starsze, oraz rozwijania zachowań wynikających z wartości możliwych do zrozumienia na tym etapie rozwoju.
14. Systematyczne uzupełnianie, za zgodą rodziców, realizowanych treści wychowawczych o nowe zagadnienia, wynikające z pojawienia się w otoczeniu dziecka zmian i zjawisk istotnych dla jego bezpieczeństwa i harmonijnego rozwoju.
15. Systematyczne wspieranie rozwoju mechanizmów uczenia się dziecka, prowadzące do osiągnięcia przez nie poziomu umożliwiającego podjęcie nauki w szkole.
16. Organizowanie zajęć – zgodnie z potrzebami – umożliwiających dziecku poznawanie kultury i języka mniejszości narodowej lub etnicznej lub języka regionalnego – kaszubskiego.
17. Tworzenie sytuacji edukacyjnych sprzyjających budowaniu zainteresowania dziecka językiem obcym nowożytnym, chęci poznawania innych kultur.

Zaprezentowane zadania przedszkola ukazują różnorodność zaplanowanych działań, zmierzających do wyzwolenia w dziecku różnych form aktywności z głównym nastawieniem na swobodny rozwój, podnoszący poziom wie-

dzy, umiejętności, inteligencji sensorycznej i umiejętności korzystania z procesów poznawczych. Charakter planowanych zamierzeń ma na celu wszechstronne wspieranie rozwoju dziecka. Odnosi się ono do stymulowania rozwoju fizycznego, umysłowego, społecznego dziecka przy jednoczesnej współpracy z rodzicami i podmiotami lokalnymi, krajowymi, a nawet międzynarodowymi.

Wyszczególnione zadania zwracają uwagę nie tylko na stymulowanie procesu rozwoju w odniesieniu do dzieci wykazujących harmonijny rozwój, ale także obejmujące dzieci, które kwalifikują się do kategorii – dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Kategorii tej podlegają te dzieci, które wykazują deficyty rozwojowe, dzieci szczególnie uzdolnione oraz te, którym środowisko domowe nie dostarcza właściwych bodźców stymulujących rozwój poznawczy, emocjonalny i społeczny. Zatem, wsparcie rozwoju dziecka w założeniach wychowania przedszkolnego przybiera dwustronny kierunek działań. Jedne z nich nakierowane są na stymulowanie rozwoju dzieci, drugie zaś na wyrównywanie szans edukacyjnych i społecznych. Wynika z tego, że wszelkie zadania o charakterze opiekuńczym, wychowawczym, wyrównawczym, stymulującym rozwój są ze sobą ściśle skorelowane, jedno warunkują drugie i wszystkie razem składają się na efektywny proces wychowania dzieci w warunkach środowiska przedszkolnego.

Marta Bogdanowicz dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych definiuje jako „grupę uczniów, która nie może podołać wymaganiom powszechnie obowiązującego programu edukacyjnego. Mają oni, bowiem znacznie większe trudności w uczeniu się niż ich rówieśnicy. Są w stanie kontynuować naukę, ale potrzebują pomocy pedagogicznej w formie specjalnego programu nauczania i wychowania, specjalnych metod, dostosowanych do ich potrzeb, możliwości i ograniczeń”⁵. Niemożność podołania wymaganiom programowym jest najczęściej konsekwencją dysfunkcji rozwojowych. Wynikające z nich trudności poznawcze i trudności w uczeniu się to bardzo szeroki termin, odnoszący się do bardzo zróżnicowanej grupy zaburzeń, manifestujących się poprzez znaczące trudności w opanowaniu i stosowaniu umiejętności słuchowych, mówienia, czytania, pisania, rozumienia oraz kompetencji matematycznych. Zaburzenia te są pochodzenia wewnętrznego i wydają się być uwarunkowane dysfunkcjami centralnego systemu nerwowego. Z tego też powodu mogą współwystępować z innymi rodzajami niepełnosprawności (np. defektami

⁵ M. Bogdanowicz, *Uczeń o specjalnych potrzebach edukacyjnych*, „Psychologia Wychowawcza”, nr 3, 1995, s. 216.

sensorycznymi, niepełnosprawnością umysłową, zaburzeniami rozwoju emocjonalnego i społecznego), jak również z konsekwencjami wpływów środowiska (np. różnice kulturowe, nieodpowiednie lub niewłaściwe wychowanie, czynniki psychogenne), nie są one jednak bezpośrednim następstwem działania tych warunków i wpływów.

Do kategorii dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych kwalifikują się dzieci szczególnie uzdolnione, które poziomem swojej inteligencji, ciekawością poznawczą przewyższają swoich rówieśników. Wymagają one także szczególnego wsparcia ze strony przedszkola, a szczególnie pomocy od nauczyciela, koncentrującej się na dostosowaniu wymagań do potencjału możliwości dzieci.

Wspieranie procesu rozwoju dzieci poprzez stymulowanie rozwoju i wyrównywanie szans edukacyjnych i społecznych to ważne wyzwanie oświatowe i społeczne, którego głównym celem jest sprostanie potrzebom i oczekiwaniom dzieci, przygotowując ich do funkcjonowania w społeczeństwie. Głównym zamierzeniem wspierania procesu rozwoju dzieci jest efektywna działalność opiekuńcza, kompensacyjna nakierowana na osiągnięcie sukcesu dziecka na miarę jego możliwości, który będzie konstrukcją i wyznacznikiem jego przyszłości.

Efektywność działań w zakresie wspierania rozwoju i wyrównywania szans wyznaczają ogólne zadania przedszkola oraz, uszczegółowione w oparciu o nie, konkretne przedsięwzięcia, które podwyższą efektywność procesu wychowania dzieci o różnym potencjalnie rozwojowym i społecznym. W kontekst myślenia o wszechstronnym wspieraniu rozwoju dzieci wpisują się następujące obszary realizacyjne:

- tworzenie w przedszkolu odpowiednich warunków w zakresie wspierania rozwoju dzieci uwzględniających zróżnicowany poziom potrzeb wychowanków;
- organizowanie przedszkola otwartego, przyjaznego dla dzieci, ich rodziców i dziadków;
- wdrażanie zróżnicowanej działalności na rzecz stymulowania i wspierania rozwoju dzieci w kontekście edukacji, życia społecznego, kulturowego przy współpracy rodziców i różnych instytucji lokalnych, krajowych, a nawet międzynarodowych.

Tworzenie w przedszkolu odpowiednich warunków w zakresie wspierania rozwoju dzieci to przede wszystkim organizowanie takich warunków i sytuacji, które zmierzałyby do pobudzania i wspomaganie rozwoju dzieci przy wykorzystaniu odpowiedniej bazy dydaktycznej i profesjonalnego

oddziaływania pedagogicznego. To nie tylko projektowanie sytuacji dydaktyczno-wychowawczych o charakterze poznawczym, wzbogacającym obszar wiedzy i rozwijania umiejętności kluczowych. To także ciąg zdarzeń edukacyjnych, które umożliwią dziecku odkrywanie własnych możliwości poznawczych, społecznych i emocjonalnych oraz wskażą sens własnych działań. Organizowanie w przedszkolu odpowiednich warunków do wszechstronnego rozwoju to także czuwanie nad indywidualnością dziecka, jego podmiotowością. Przejawia się to w akceptacji indywidualnych odczuć, pomocy w realizacji pomysłów dziecka, unikaniu sankcji prowadzących do lęku, stawianiu zadań na miarę możliwości dziecka, wyrobieniu poczucia odpowiedzialności, kształceniu poczucia więzi społecznej i współodpowiedzialności.

Celowość wszelkich zabiegów dydaktycznych, wychowawczych czy opiekuńczych ma zmierzać do wszechstronnego przygotowania dziecka do podjęcia wyzwań w I klasie szkoły podstawowej. Zatem głównym zamierzeniem wszelkich oddziaływań pedagogicznych powinno być dobro dziecka nastawione na takie działania, których efektem będzie szansa na jego optymalny rozwój. Aby sprostać temu założeniu ważna jest nie tylko baza materialna, ale przede wszystkim kompetencje i umiejętności pedagogiczne nauczyciela, poprzez które możliwe będzie stymulowanie rozwoju dzieci oraz wyrównywanie ich szans edukacyjnych i społecznych. Do podjęcia takich działań niezbędna jest wiedza o poziomie rozwoju każdego dziecka. Dlatego tak ważne jest zastosowanie czynności diagnostycznych, w tym szczególnie obserwacji jako etapu wyjściowego w ustaleniu poziomu rozwoju dziecka. Czynności diagnostyczne koncentrują się na uważnym i systematycznym śledzeniu rozwoju fizycznego, społecznego i umysłowego dziecka. Jest to konieczna działalność diagnostyczna nauczyciela w celu ustalenia na jakim etapie rozwoju znajduje się dziecko, jakie posiada doświadczenie i kompetencje, czym różni się od innych dzieci, jakie są jego mocne i słabe strony. Zdobyta wiedza o poziomie rozwoju dziecka ułatwi nauczycielowi zastosowanie skutecznych metod wspomagających jego rozwój i przyczynić się może do osiągnięcia optymalnego rozwoju gwarantującego pomyślny start szkolny. Zapewnienie dobrego startu poprzez indywidualne podejście do każdego wychowanka oraz dostosowanie odpowiednich wymagań do jego możliwości to podstawowy warunek realizacji demokratyzacji kształcenia i wychowania, a tym samym zapobiegania negatywnej selekcji na najniższym szczeblu edukacyjnym.

Organizowanie przedszkola otwartego, przyjaznego dla dzieci, ich rodziców i dziadków odnosi się do wielopłaszczyznowej i szeroko rozumianej

współpracy w relacji przedszkole-dom rodzinny dziecka. Celem tej kooperacji jest włączenie rodziców do podejmowania wspólnych działań na rzecz rozwoju dziecka. Troska o wychowanie i zaspokojenie potrzeb wychowanka to nadrzędny cel współpracy nauczyciela i rodziny. Współpraca nauczyciela z rodzicami jest ponadto niezbędnym warunkiem efektywności pracy wychowawczo-dydaktycznej. Przejawiać się może w następujących korzyściach:

- wieloaspektowego poznania dziecka przez nauczycieli i rodziców w różnych obszarach rozwojowych i różnych okolicznościach wyzwalanej aktywności w warunkach środowiska rodzinnego i przedszkolnego na zasadzie wymiany informacji i wartościowania zaistniałych zdarzeń;
- skuteczne porozumiewanie się nauczyciela z rodzicami i opiekunami dziecka dotyczące podejmowania wspólnych przedsięwzięć w zakresie wsparcia rozwoju dziecka;
- angażowanie rodziców i opiekunów dzieci, a także ich dziadków do aktywnego udziału w życiu przedszkola;
- motywowanie rodziców do podejmowania wspólnych decyzji z nauczycielami na rzecz zmian i ulepszeń funkcjonowania przedszkola jako instytucji opiekuńczo-wychowawczej i środowiskowej, umacniającej pozytywne relacje lokalne i wpływającej na podnoszenie kultury pedagogicznej;
- rozwiązywanie problemów wynikających z potrzeb najbliższej rodziny dziecka poprzez okazywanie zrozumienia, profesjonalnego wsparcia i ukierunkowanie na podjęcie określonego działania w klimacie dialogu i negocjacji, tworząc warunki do kształtowania partnerstwa w relacjach międzyludzkich i tym samym przyczyniając się do rozwoju dziecka.

Przedszkole otwarte dla rodziców ma na celu wzmocnienie działań w obszarze pozytywnej komunikacji i okazywania wzajemnej pomocy w relacji przedszkole-rodzina dziecka oraz rodzina dziecka-przedszkole. W takim rozumieniu rodzice mogą prosić o poradę, zasięgnąć opinii w zakresie różnych problemów i kwestii dotyczących rozwoju dziecka. Nauczyciel przedszkola jako osoba, która zna dobrze swoich wychowanków i czuwa nad ich rozwojem, bardzo często jako pierwsza odkrywa ich szczególne zdolności, deficyty rozwojowe oraz problemy adaptacyjne czy wychowawcze. Nauczyciel w porozumieniu z rodzicem może ustalić plan działania i wsparcia oraz wyznaczyć kierunek przedsięwzięć w celu zminimalizowania istniejących trudności bądź rozwijania i doskonalenia zdolności. Sprzyja to wytworzeniu wzajemnych korzyści dla przedszkola w postaci pomocy rodziców w wymiarze wsparcia dydaktyczno-

-wychowawczego, logistycznego i organizacyjnego oraz dla rodziców, dając im poczucie przydatności, równości i aktywności w kreowaniu rzeczywistości przedszkolnej oraz poczucia odpowiedzialnej partycypacji w trosce o rozwój swoich dzieci. Zaprezentowane korzyści budują płaszczyznę kultury pedagogicznej i wzmacniają proces współpracy.

Wdrażanie zróżnicowanej działalności na rzecz stymulowania i wspierania rozwoju dzieci w kontekście edukacji, życia społecznego, kulturowego przy współpracy rodziców i różnych instytucji lokalnych, krajowych, czy też zagranicznych to zintegrowany obszar globalnej współpracy. Zmierza on do systemowości w działalności przedszkola, której celem jest sprostanie potrzebom i oczekiwaniom dzieci, a tym samym zagwarantowanie stymulowania rozwoju i wyrównywania szans w aspekcie ogólnorozwojowym, we współpracy z szeroko rozumianym środowiskiem. Zakres ten obejmuje także organizowanie zróżnicowanych form włączających dzieci do życia społecznego, kulturowego i edukacyjnego. To również ciąg projektowanych zdarzeń edukacyjnych, pomagających dzieciom w kreowaniu szans i możliwości na przyszłość. Rozszerzanie współpracy pomiędzy przedszkolem, rodzicami, partnerami lokalnymi i krajowymi to istotna płaszczyzna współpracy, która daje możliwość szerszego spojrzenia na problemy oraz potrzeby dzieci, dążąc do zrównoważonego rozwoju społeczności lokalnej.

W obecnych czasach podejmowanie celowych działań na rzecz wspierania procesu rozwoju dzieci jest obowiązkiem związanym z naturą człowieka. To także wymóg społeczny i cywilizacyjny wynikający z głównych założeń społeczeństwa demokratycznego. Ramy państwa demokratycznego wyznacza prawo, które chroni każdego obywatela, zapewniając mu poszanowanie możliwości rozwoju. W myśl podstawowych założeń wspierania procesu rozwoju dzieci i uczniów wpisują się liczne rozporządzenia. Zwracają one uwagę na konieczność organizowania w środowisku instytucji oświatowych – w tym także instytucji przedszkola - pomocy rozwojowej i wsparcia dzieciom o różnych potrzebach, w tym także dzieciom ze środowisk zaniedbanych społecznie, kulturowo, związanych z ciężką sytuacją bytową ich rodzin. Koncepcja pracy przedszkoli stwarza możliwości holistycznego podejścia do każdego dziecka. Działalność pracy placówki, z pragmatycznego punktu widzenia, koncentruje się nie tylko na organizowaniu warunków edukacyjnych, w wyniku których pojawiające się bodźce będą miały wpływ na pobudzanie i doskonalenie procesów poznawczych uczniów. To także szereg czynności wspierających rozwój poprzez rozpoznawanie możliwości intelektualnych ucznia, jego uwarunkowań

środowiskowych oraz ustalanie strategii działań w kontekście wykorzystania funkcji opiekuńczej, kompensacyjnej, wychowawczej, integrującej – eliminującej wszelkie możliwości stygmatyzacji i wykluczania.

Funkcje przedszkola wskazują na potrzebę rozwoju i zarazem kompensowania wśród dzieci różnego rodzaju deficytów poprzez świadome oddziaływania psychologiczno-pedagogiczne, minimalizujące i zapobiegające w ten sposób niekorzystnym skutkom ich terażniejszej i przyszłej egzystencji. Wsparcie przedszkola w tym zakresie to przede wszystkim sprostanie potrzebom i oczekiwaniom dzieci, a tym samym zagwarantowanie możliwości wyrównywania szans w aspekcie edukacyjnym, kulturowym i społecznym. Nadrzędną korzyścią urzeczywistniania idei wspierania rozwoju jest możliwość pełniejszego rozwoju intelektualnego, osobowego i społecznego uczniów, a przez to danie szansy do odnoszenia przez nich sukcesów i odnalezienia się w rzeczywistości społecznej.

2.2. Rola kapitału społecznego na rzecz wspierania rozwoju dzieci

Prawidłowy rozwój dziecka w wieku przedszkolnym ma ogromne znaczenie dla jego przyszłości oraz osiągnięcia sukcesów szkolnych. Jest także silnym fundamentem w procesie dalszego rozwoju. Dlatego rozwój dziecka wymaga wsparcia, stworzenia możliwie najlepszych warunków, dostarczania zróżnicowanych stymulujących bodźców. Bez perspektyw aktywizowania i wsparcia dziecka przez środowisko rodzinne, przedszkolne i globalne nie jest możliwy jego pełny rozwój.

Rozwijające się dziecko jest uzależnione od innych osób. Dobre rodzicielstwo – jak pisze Nathaniel Branden – polega na dawaniu dziecku korzeni, by rosło, następnie skrzydeł, by wzbiło się w powietrze. Jednak o rozwoju dziecka nie decydują tylko rodzice. Dzieci nie rozwijają się w próżni. Rozwijają się w kontekście społecznym. W istocie wielka część rozwoju zachodzi jedynie z innymi ludźmi i poprzez kontakty z nimi⁶. Proces ten zachodzi w różnych sytuacjach i okolicznościach życia codziennego i szeroko pojętego środowiska globalnego. Potrzeba wpływu i udziału kapitału społecznego na rzecz wspierania rozwoju grup lokalnych powinna być już dostrzegana na etapie wychowania przedszkolnego w różnorodnych perspektywach partycypacji. Dokonu-

⁶ N. Branden, *The six pillars of self-esteem*, przekład H. Dąbrowska, Wyd. J.K., Łódź 2008.

jące się przemiany, akcentujące rolę potencjału społecznego w zakresie funkcjonowania grup lokalnych i instytucji, mogą mieć także duży wpływ na proces rozwoju dzieci w wieku przedszkolnym. Wykorzystanie sił lokalnych do umacniania rozwoju dzieci służy budowaniu kapitału społecznego. Osiągnięcie tego zamierzenia wymaga także skoordynowanych działań placówek przedszkolnych z najbliższym środowiskiem dziecka i otoczeniem lokalnym i globalnym.

Istota kapitału społecznego według Pierra Bourdieu to potencjalne i rzeczywiste zasoby, które wynikają z posiadania trwałej sieci mniej lub bardziej zinstytucjonalizowanych związków, dostarczając każdemu ze swych członków wsparcia w postaci kapitału posiadanego. Kapitał społeczny w tym rozumieniu jest ogółem warunków, które dostarczają jednostkom wielowymiarowych korzyści o charakterze materialnym, duchowym, a tym samym i możliwości rozwojowych. Wynika z tego, iż im wyższy poziom zasobów osób tworzących sieć powiązań, tym bardziej sprzyjające warunki do kreowania i rozwijania kapitału społecznego jednostek wchodzących w skład danej grupy. Jednak – jak twierdzi P. Bourdieu – kapitał społeczny nie jest wartością samą w sobie. Jego potencjał ma znaczenie o tyle, o ile jest w stanie uruchomić działanie i wpływać na określone zachowania i aktywować inne rodzaje kapitałów⁷. Interpretacja wskazuje na to, iż jednostka oraz grupy społeczne powiązane z innymi osobami mają dostęp do kapitału innych. Zasoby kapitału jednostki uzależnione są od posiadanego poziomu kapitału osób tworzących sieć powiązań. Analogicznie możliwe jest także odniesienie się do wspierania procesu rozwoju dzieci w wieku przedszkolnym. Bowiern dzieci, uczestnicząc w różnych formach aktywności lokalnej, wykraczając poza środowisko przedszkolne, nabywają nie tylko zdolności eksplorowania zasobów najbliższego otoczenia, ale także poszerzają zasób wiedzy w różnych perspektywach, odśladniając stopniowo złożoność najbliższej rzeczywistości społecznej, ujawniającą się m.in. w obyczajach, kulturze, języku, zasobach materialnych i kulturowych. Daje to możliwość włączenia się w bogate zasoby społeczne i szansę na poszerzenie kapitału o charakterze symbolicznym, a więc takiego rodzaju, który nadaje formę własności jednostkom i możliwość legitymowania się w życiu codziennym nabytymi cechami z zakresu innych kapitałów.

W rozumieniu Jamesa Colemana kapitał społeczny to nie tylko części składowe struktur społecznych, ale przede wszystkim zasoby dla jednostek.

⁷ Podają za: M. Dyrda, *Pedagogika społeczna. Wychowanie dla tworzenia kapitału społecznego*, Wyd. UPH, Siedlce 2014, s. 164-165.

Jest on rozumiany przez autora nie jako pojedynczy byt, ale szereg różnych bytów, które składają się na strukturę społeczną, i które uruchamiając mechanizmy współpracy, zaufania mogą udzielać sobie wzajemnej pomocy, wpływając na poziom kapitału społecznego innych grup społecznych⁸. Kontynuacją tych rozważań są spostrzeżenia Roberta Putmana, który zauważa, iż kapitał społeczny może być produktywny, może umożliwiać osiągnięcie pewnych celów, których nie dałoby się osiągnąć, gdyby go zabrakło. Jednakże podstawą właściwego wykorzystania go jest odpowiednia organizacja strategiczna, która opiera się na wzajemnym zaufaniu, przestrzeganiu norm, które mogą zwiększyć sprawność społeczeństwa, ułatwiając skoordynowanie działań wynikających z potrzeb społecznych⁹.

Rozumienie kapitału społecznego w ujęciu P. Bourdieu, J. S. Colemana i jego kontynuatora Roberta Putmana umożliwia sformułowanie stwierdzenia, iż zaprezentowane w odmienny sposób rozważania poszczególnych autorów uzupełniają się i tworzą cenny obszar wiedzy naukowej i praktycznej, możliwej do wykorzystania w życiu codziennym, w tym także w procesie wspierania rozwoju dzieci w wieku przedszkolnym. W myśl tych rozważań zasoby społeczno-strukturalne najbliższego otoczenia, w którym funkcjonuje przedszkole to źródło, z którego odpowiednio czerpany potencjał może prowadzić do wzajemnej współpracy oraz do osiągnięcia celów w zakresie wspierania różnych obszarów rozwoju dzieci w postaci fizycznej i duchowej. Chodzi tu o taki rodzaj wsparcia, który będzie wpływał na rozwój różnych sfer osobowości dzieci i przyczyni się jednocześnie do budowania kapitału społeczeństwa lokalnego.

W kontekst podjętych rozważań wpisują się zaprezentowane przez A. Radziejwicz-Winnickiego funkcje kapitału społecznego. Autor, podkreślając możliwość wykorzystania zasobów kapitału społecznego w życiu codziennym, ukazuje jego wartość funkcjonalną dla potrzeb społecznych. Ujmuje je jako czynnik ułatwiający koordynowanie działań indywidualnych i grupowych oraz jako możliwość angażowania się ludzi do tworzenia społeczeństwa obywatelskiego¹⁰.

Idea kapitału społecznego odnajduje uzasadnioną przydatność praktyczną w świadomych przedsięwzięciach lokalnych w trosce o wszechstronny

⁸ J.S. Coleman, *Foundations of social theory*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge 1990, s. 300-302.

⁹ Zob. R.D. Putnam, *Demokracja w działaniu. Tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*, Wydawnictwo Społecznego Instytutu Wydawniczego Znak, Kraków 1995.

¹⁰ A. Radziejwicz-Winnicki, *Pedagogika społeczna*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008, s. 389-300.

rozwój najmłodszych obywateli środowiska lokalnego. W takim ujęciu staje się jednym z paradygmatów wykorzystywania lokalnego potencjału kapitału społecznego, włączającego wartościowe działania obywatelskie na rzecz stymulowania rozwoju oraz różnych form pomocy, wspomagającej proces uczenia się, wychowania, uspołecznienia, czyli szeroko rozumianej egzystencji dzieci, przyczyniającej się do budowania osobowości i inwestycji w ich przyszłość.

Warunkiem urzeczywistniania wartościowych przedsięwzięć są zasoby społeczne, przejawiające się w odpowiednim poziomie świadomości, empatii i chęci niesienia wszechstronnej pomocy ze strony nauczycieli przedszkoli, jak i innych przedstawicieli instytucji lokalnych. Zasoby społeczne mogą być urzeczywistnione poprzez konkretne czynności, które umożliwiają rozwiązywanie różnych problemów. W takim rozumieniu kapitał społeczny to zasób wartości, predyspozycji, kompetencji, który nabiera walorów kapitału, wspierającego proces egzystencji dzieci i ich rodzin z różnych środowisk społecznych. Pragmatyczne wykorzystanie kapitału wspierającego może mieć wpływ nie tylko na indywidualne życiowe drogi jednostki, oddziałując pozytywnie na różne sfery ich egzystencji. Będzie on także służyć wspólnym interesom, zwiększając potencjał rozwojowy społeczności lokalnej.

Zasoby i sieci powiązań w środowisku lokalnym ułatwiają współpracę, współdziałanie i udzielanie sobie wzajemnej pomocy. Na sposób budowania kapitału w środowisku lokalnym zwraca uwagę J. Coleman, stwierdzając, iż podstawą do budowania wspólnoty lokalnej jest współdziałanie, które tworzy formę kapitału społecznego i może mieć duży wpływ na podwyższanie poziomu kapitału ludzkiego w środowisku lokalnym¹¹. Zakres takich możliwości sprzyja urzeczywistnianiu zjawiska partycypacji poprzez organizowanie obywatelom warunków do równoprawnego funkcjonowania w życiu społecznym.

Na zdolność środowiska lokalnego do zintegrowanych działań prospołecznych na rzecz innych ludzi zwracają uwagę wytyczne zawarte zarówno w dokumentach europejskich, jak i w dokumencie Polskiej Strategii Polityki Społecznej. Wynika z nich, iż dzieci i młodzież są beneficjentami działań społecznych nie tylko o zasięgu ogólnokrajowym, ale także lokalnym. Na konieczność wzmocnienia działań partycypacji środowiskowej zwracają uwagę także w coraz większym stopniu akceptowane i rozpowszechniane

¹¹ J. Coleman, *Foundations of social theory*, op. cit., s. 304-305.

w naszym społeczeństwie ideologie demokratyczne i ukształtowane na ich podstawie koncepcje i zasady¹²:

- idea społeczeństwa obywatelskiego – zakładająca, że prawa obywateli, ich odpowiedzialność i aktywność w kształtowaniu społeczeństwa to priorytetowe założenia funkcjonowania społeczeństwa;
- idea demokratyzacji uczestniczącej – zakłada, iż wyznacznikiem dobra wspólnego jest zwiększenie udziału obywateli w sprawowaniu i kontrolowaniu władzy;
- koncepcja kapitału ludzkiego – zorientowana na rozwój i wykorzystywanie potencjału jednostek i grup w różnych środowiskach społecznych;
- zasada zrównoważonego rozwoju – informuje, iż celowemu i planowemu dążeniu do zmiany społecznej powinno towarzyszyć zachowanie równowagi w rozwoju wszystkich elementów systemu społecznego oraz w relacjach między nimi;
- zasada inkluzji społecznej – włączająca do systemu społecznego wszystkich jednostek bez względu na stan zdrowotny, materialny, płeć, itd., zapobiegając w ten sposób wykluczeniu społecznemu i jego konsekwencji;
- zasada subsydiarności państwa – wskazuje na konieczność sprawowania minimum kontroli i opieki nad obywatelami w związku z minimalizowaniem uzależnienia od instytucji publicznych o charakterze pomocowym.

Środowisko lokalne posiada korzystne warunki do urzeczywistnienia idei demokratycznych poprzez wykorzystanie partycypacji, rozumianej jako organizowanie warunków do równoprawnego i zrównoważonego rozwoju wszystkich obywateli – to przede wszystkim umożliwienie czerpania przyjemności i korzyści z nauki, pracy i z dóbr kultury, a przez to świadome kształtowanie kompetencji społecznych, podwyższanie aspiracji edukacyjnych oraz podatności do zachowania tożsamości regionalnej i narodowej. Partycypacja samorządowa, wzmocniona potencjałem partnerów lokalnych i pozalokalnych, może wspierać proces stymulowania rozwoju oraz wyrównywania szans edukacyjnych i środowiskowych. Efektem podejmowanych działań partycypacji powinno być zwiększanie szans jednostek i grup społecznych odnalezienia się w życiu oraz przezwyciężenie negatywnych zjawisk społecznych.

¹² A. Naumiuk, *Funkcje organizacji pozarządowych ze szczególnym uwzględnieniem organizacji działających na polu pomocy społecznej*, [w:] *Praca socjalna w środowisku lokalnym*, M. Bąkiewicz, M. Grewiński (red.), Wyd. Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP, Warszawa 2009, s. 35-36.

Korzyścią, wypływającą z budowania kapitału społecznego, jest dążenie do zrównoważonego rozwoju, który ma na celu poprawę jakości życia społeczeństwa i rozwój gospodarczy przy jednoczesnej dbałości o ochronę środowiska przyrodniczego i zasobów naturalnych Ziemi.

W treści dokumentu „Agenda 21” uchwalonego na Szczycie Ziemi w Rio de Janeiro w 1992 roku rozwój zrównoważony zdefiniowany jest na dwa sposoby. W pierwszym ujęciu interpretowany jest jako proces rozwoju, który w sposób bezwarunkowy łączy potrzeby obecnego pokolenia ze zdolnością do zaspokojenia potrzeb przyszłych pokoleń, a także potrzeby różnych ludzi tej samej generacji. Drugie ujęcie rozwoju zrównoważonego podkreśla istotę ciągłych zmian, przejawem których struktura inwestycji, ukierunkowanie postępu technicznego oraz struktury instytucjonalne mają być dokonywane w taki sposób, żeby nie było sprzeczności między przyszłymi a teraźniejszymi potrzebami¹³. W ustawodawstwie polskim obowiązuje następująca definicja zrównoważonego rozwoju: „Zrównoważony rozwój – to taki rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń”¹⁴.

Puentą interpretacji definicji zrównoważonego rozwoju jest poprawa jakości życia w najważniejszych obszarach funkcjonowania człowieka: społeczeństwo, gospodarka i ekologia. Zrównoważony rozwój rozumiany jest jako rozwój, który wychodzi naprzeciw potrzebie współczesności w zakresie zaspokojenia potrzeb i ich nasilenia. Poszerzeniem tego pojęcia jest ujęcie Heleny Bergsten, która zrównoważony rozwój postrzega jako globalną perspektywę bądź wizję stwarzającą miejsce dla wielu różnych innowacji i przedsięwzięć na rzecz człowieka i środowiska – „starting points”¹⁵. W raporcie UNESCO, podsumowującym pierwsze pięć lat przebiegu i wdrażania ogłoszonej przez ONZ Dekady Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju, zwrócono uwagę na to, że

¹³ Zob. *Our Common Future, Report from the UN World Commission on Environment and Development (WCED)*, 1987.

¹⁴ Prawo ochrony środowiska, Dz.U. 2001.62.627, art. 3 ust. 50.

¹⁵ I. Pramling Samuelsson, Y. Kaga, *Introduction*, [w:] *The contribution of early childhood education to sustainable society*, UNESCO, Paris 2008, s. 10.

różnorodne podejście do tej koncepcji jest determinowane warunkami i wyzwaniami danego kraju czy regionu. Edukacja dla Zrównoważonego Rozwoju bazuje na poczuciu odpowiedzialności, zarówno za aktualne relacje i współzależność w wymiarze światowym, jak też za dziedzictwo dla przyszłych pokoleń. Edukację dla Zrównoważonego Rozwoju rozumiemy, zgodnie z raportem UNESCO, jako realizację następujących celów nauczania:

- kształtowanie świadomości na temat powiązań problematyki kulturalnej, społecznej, ekonomicznej i ekologicznej;
- kształtowanie umiejętności niezbędnych do poprawy stanu środowiska w wymiarze lokalnym i globalnym (na poziomie kultury, społeczeństwa, ekologii i ekonomii), kształtowanie postawy zainteresowania i troski o jakość środowiska, rozumianego jako: przyrody, społeczeństwa i jego wytworów (w wymiarze lokalnym i globalnym), jednostek, grup i społeczeństw¹⁶.

Z założeń zrównoważonego rozwoju wynika, że jest to zamierzone działanie koncentrujące się na współpracy, współdziałaniu osób zamieszkujących określony teren, mających na celu wspólne dobro obywateli. Wspólne dobro powinno wyrazić się także w edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju, rozumianej jako rzeczywiste problemy uczniów i nauczycieli, takie jak: dzielenie się, wsparcie, wzajemna troska o siebie, empatia, czyli to wszystko, co pozwala przejść od „ja” do „my”. Dlatego tak ważne jest rozpoczynanie od rozwiązywania własnych lokalnych problemów środowiskowych i społecznych, a w dalszej kolejności problemów globalnych¹⁷.

Edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju poprzez wykorzystanie potencjału kapitału społecznego to organizowanie takich warunków, które mają na celu przygotowanie młodych ludzi do funkcjonowania w społeczeństwie, a więc stwarzanie lokalnych możliwości do czerpania przyjemności i korzyści z nauki, pracy i z dóbr kultury, a przez to świadome kształtowanie kompetencji społecznych, podatności do zachowania tożsamości regionalnej i narodowej. Istotą zamierzonych działań powinno być promowanie jedności między środowiskiem a zamieszkującymi je ludźmi w kontekście idei ekofilozofii, czyli takiego systemu wartości, który wyzwalałaby troskę o otaczającą

¹⁶ Raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji ds. Edukacji dla XXI w. pod przewodnictwem Jacques'a Delorsa: *Edukacja - jest w niej ukryty skarb*, Stowarzyszenie Oświatowców Polskich, Wyd. UNESCO, Warszawa 1998, s. 69-71.

¹⁷ J. Guzowska, E. Jagiełło, B. Kawalec, B. Kucharska, A. Paszkiewicz, A. Szumera, M. Szymańska, *Zrównoważona szkoła dla zrównoważonego świata*, Scholaris, Chełm 2014.

przyrodę, szacunek do Ziemi i wszelkich żyjących organizmów uzależnionych od funkcjonowania człowieka. Wdrażanie założeń ekofilozofii to również stworzenie możliwości urzeczywistnienia założeń ekologii społecznej i bioregionalizmu, wyzwalających konieczność integracji naturalnych ekosystemów z ekosystemami stworzonymi przez ludzi, upatrując ich źródeł w rozumieniu wewnętrznych współzależności, które istnieją między kulturą a naturą. W ekologii społecznej i bioregionalizmie dominuje pogląd, iż ludzie nie są niezależnymi organizmami, toteż powinni żyć w jedności i harmonii ze sobą i z naturą¹⁸.

Dlatego inwestowanie przez władze i instytucje lokalne w propagowanie idei ekologii społecznej i ekofilozofii od najniższych szczebli edukacji najmłodszych obywateli i ich rodziców, jest jednym z niezastąpionych źródeł idei demokratyzacji w aspekcie stymulowania i wyrównywania szans edukacyjnych i środowiskowych. Propagowanie idei ekologii społecznej i ekofilozofii to również dbałość o zachowanie tożsamości i zrównoważonego rozwoju całego środowiska lokalnego. Jednak osiągnięcie takiej płaszczyzny współpracy wymaga zjednoczenia wpływów różnych środowisk edukacyjnych, samorządowych, instytucji i podmiotów lokalnych.

Traktując potencjał kapitału społecznego środowiska lokalnego i pozalokalnego jako niezastąpiony element fundamentu w budowaniu idei zrównoważonego rozwoju, nie należy pominąć współpracy przedszkola z rodzicami i całym środowiskiem lokalnym. Instytucja przedszkola nie może działać w osamotnieniu, ponieważ jest wkomponowana w strukturę środowiskową. Tworzy ją i buduje kapitał społeczny. Scalanie lokalnych i globalnych sił społecznych z możliwościami środowiska przedszkolnego to priorytetowe działania, wzmacniające demokratyczne więzi w środowisku lokalnym. To także wartościowa strategia sprzyjająca spójnej praktyce integracyjnej i inkluzyjnej, włączająca w standard życia społecznego te dzieci, które dotychczas miały ograniczone możliwości uczestniczenia w różnych formach aktywności edukacyjnej, kulturowej i społecznej. W demokratycznym systemie oświaty idea współpracy przedszkola ze środowiskiem lokalnym oznacza włączenie w proces edukacyjny potencjalnych możliwości środowiska lokalnego i pozalokalnego. Wszechstronna działalność przedszkola w połączeniu z zaangażowaniem śro-

¹⁸ U. Tyluś, *W poszukiwaniu relacji ze światem i w świecie. Wspieranie procesów wychowania uczniów edukacji wczesnoszkolnej*, Wyd. UPH, Siedlce 2015, s. 61-66.

dowisk lokalnych to bogactwo możliwości i szans w zakresie rozwoju społeczności przedszkolnej, a tym samym i całej społeczności lokalnej w perspektywie teraźniejszości, jak i przyszłości. Wszelkie środowiska edukacyjne i wychowawcze, władze samorządowe inne instytucje pozalokalne są współkreatorami lokalnej przestrzeni społecznej. Bowiem w dużej mierze uzależnione jest od nich wypracowanie takiego systemu dydaktyczno-wychowawczego oraz opiekuńczego, który w całości kształci działań zagwarantowałby ciąg racjonalnych ofert służących rozwojowi i realizacji potrzeb całej społeczności lokalnej, nie pomijając tych, którzy najbardziej jej potrzebują z racji niewystarczających warunków egzystencjalnych.

2.3. Koncepcja zintegrowanej współpracy środowiskowej wspierająca rozwój dzieci

Koncepcja zintegrowanej współpracy środowiskowej to szereg zaplanowanych i wdrażanych przedsięwzięć, angażujących potencjał globalny na rzecz wspierania rozwoju dzieci i ich rodzin. Głównym zamierzeniem tej koncepcji jest:

- organizowanie zróżnicowanych możliwości rozwojowych dzieciom poprzez środowisko przedszkolne przy współpracy różnych środowisk lokalnych i pozalokalnych;
- wspieranie dzieci i ich rodzin, potrzebujących pomocy w różnych zakresach problemowych poprzez realne i pragmatyczne rozwiązania zainicjowane przez instytucje przedszkola, samorządu lokalnego oraz inne podmioty pozalokalne.

Podstawowe założenia koncepcji zintegrowanej współpracy środowiskowej, wspierającej rozwój dzieci, powinny koncentrować się na następujących celach:

- integracja różnych środowisk społeczności lokalnej, w tym także rodzin dysfunkcyjnych;
- włączenie dzieci, ich rodziców i dziadków do procesu integracji społecznej jako ważnego łącznika, wzmacniającego możliwość konstruktywnej współpracy oraz pokonywania granic i barier środowiskowych;
- promowanie w środowisku lokalnym edukacji jako procesu trwającego przez całe życie i jako obszaru dającego możliwość decydowania o sobie,

zdobywania większej kontroli nad własnym życiem i zmieniającą się rzeczywistością;

- wzmacnianie działań w obszarze pozytywnej komunikacji i okazywania wzajemnej pomocy w relacji przedszkole – rodzina dziecka – środowisko lokalne i pozalokalne;
- stwarzanie maksymalnych warunków do angażowania rodziców dzieci ze środowisk wykluczonych społecznie w życie kulturalno-towarzyskie środowiska przedszkola i środowiska lokalnego, dając im okazję do samorealizacji i budowania poczucia własnej wartości;
- nawiązanie współpracy z władzami samorządowymi, instytucjami świeckimi i kościelnymi oraz możliwymi partnerami pozalokalnymi na płaszczyźnie współdziałania i troski o wspólne dobro rozwojowe środowisk wychowawczych;
- promowanie działań na rzecz kształtowania wartości bioregionalizmu i wzmacniania poczucia tożsamości regionalnej i narodowej;
- wzmożenie działań na rzecz filantropii i wolontariatu poprzez uruchomienie możliwości społecznych środowiska lokalnego i pozalokalnego, zaspakajania potrzeb społecznych oraz wdrażanie działań unikalnych i innowacyjnych dla tego obszaru.

Urzeczywistnianie zintegrowanych założeń koncepcji środowiskowej może sprzyjać następującym rezultatom:

- eliminowanie czynników stygmatyzujących w relacjach interpersonalnych dzieci, ich rodziców i dziadków z różnych środowisk egzystencjalnych;
- poszanowanie, otwartość, szczerłość i kultura we wzajemnym porozumiewaniu się w relacji nauczyciel-rodzic;
- tworzenie możliwości równych szans w dostępie do kultury, wiedzy oraz nabywania nowych i doskonalenia już istniejących umiejętności;
- pogłębianie rozumienia korzyści wynikających ze wszechstronnej współpracy;
- uświadamianie rodziców, że mogą być przydatni, równi i aktywni w kreowaniu rzeczywistości lokalnej;
- umożliwienie rodzicom czuć się odpowiedzialnymi partnerami w trosce o rozwój swoich dzieci;
- udział władz samorządowych i przedstawicieli innych instytucji pozarządowych w różnych formach aktywności na rzecz zrównoważonego

rozwoju środowiska, będący wyrazem jedności i solidarności ze społecznością lokalną.

Osiągnięcie powyższych zamierzeń na płaszczyźnie przedszkole–rodzina–środowisko globalne jest możliwe za pośrednictwem uaktywniania następujących modeli (typów) współdziałania¹⁹:

1. Model pozytywnej komunikacji;
2. Model edukacyjny – wspierający kulturę pedagogiczną rodziców i opiekunów dzieci;
3. Model kulturalno-rekreacyjny;
4. Model altruistyczny;
5. Model wsparcia przedszkola we współpracy i współdziałaniu z partnerami środowiska globalnego.

Model pozytywnej komunikacji – nawiązuje do właściwie zaaranżowanego procesu współpracy przedszkola z domem dziecka. Pozytywne porozumiewanie się jest niezbędnym warunkiem w efektywności organizowania oraz ciągłego wzmacniania więzi emocjonalnej pomiędzy nauczycielem i rodzicami dziecka. Model ten odnosi się także do pozytywnego porozumiewania się na płaszczyźnie placówka przedszkola – społeczeństwo lokalne – samorząd lokalny – instytucje środowiskowe i pozalokalne. N. Sillamy porozumiewanie się ujmuje jako percepcję, która, w sposób bardziej lub mniej świadomy, implikuje przekazywanie wiadomości do jednostki albo grupy odbiorców. Porozumiewanie nie ogranicza się do racjonalnych form wyrazu. Postrzega się więcej niż to, co jest bezpośrednim werbalnym komunikatem, a więc uzyskania konsensusu²⁰. Życzliwe, obiektywne i bezinteresowne porozumiewanie się na różnych płaszczyznach współpracy jest niezbędne jako jedna z najlepszych metod i form, wspierająca w sposób pośredni rozwój każdego dziecka. Właściwe porozumiewanie się jest jednym z współczesnych wyzwań tworzenia warunków do efektywnej współpracy i integracji środowiskowej.

Model edukacyjny – wspierający kulturę pedagogiczną rodziców i opiekunów dzieci ma na celu wspomaganie i uaktywnianie kultury pedagogicznej rodziców i opiekunów dzieci, nie pomijając starszego pokolenia rodziny – dziadków. Według Janiny Maciaszkowej kultura pedagogiczna to ogół wartości i norm oraz sposobów zachowania, które wynikają ze świadomości celów

¹⁹ U. Tyluś, *W poszukiwaniu relacji ze światem i w świecie. Wspieranie procesów wychowania uczniów edukacji wczesnoszkolnej*, op. cit..., s. 45-63.

²⁰ N. Sillamy, *Słownik psychologii*, Wyd. Książnica, Warszawa 1994, s. 125.

wychowania oraz posiadanej wiedzy o wychowaniu, a przejawiają się umiejętnością reagowania w sytuacjach wychowawczych ze względu na potrzeby dzieci. Kultura pedagogiczna rodziców to przede wszystkim styl życia rodziny, zdolność do organizowania warunków wychowawczych i zarazem wywoływania u swoich dzieci reakcji, będących konsekwencją stosowanych strategii wychowawczych²¹. Na poziom kultury pedagogicznej środowiska rodzinnego mają wpływ następujące czynniki:

- style wychowania, rodzaje stosowanych metod wychowania i związku z tym preferowane poglądy środowiska rodzinnego;
- poczucie odpowiedzialności rodziców i udział ich w całości kształcenia procesu wychowania swoich dzieci;
- poziom wiedzy i świadomości w zakresie realizacji potrzeb i ich znaczenia dla rozwoju dziecka;
- poziom doskonalenia wiedzy przez rodziców w obszarze wychowywania dzieci.

Każdy z wymienionych komponentów jest bardzo ważny dla procesu wychowania, a ich urzeczywistnienie – wyznacznikiem, wpływającym na poziom kultury pedagogicznej rodziców. Dlatego zwrócenie uwagi na świadomość kultury pedagogicznej stanowi istotny postulat do realizacji w warunkach placówki przedszkolnej.

Niekiedy w środowisku rodziców i pedagogów można usłyszeć i przeczytać wiele niekorzystnych opinii na temat „pedagogizacji rodziców”, jako działania, wymuszającym na rodzicach zakres oddziaływań, ograniczającym im wolność wychowawczą. Zdarzają się i takie opinie, że nie każdy pedagog ma taką wiedzę jak rodzice, którzy wychowali dwoje czy troje dzieci, twierdząc przy tym, iż nie podjęliby się pouczenia innych rodziców, ponieważ każdy z nich funkcjonuje w odmiennych warunkach materialnych i środowiskowych. Odnosząc się do powyższych opinii i uwag należy znać, iż w procesie uaktywnienia kultury pedagogicznej nie chodzi o wymuszanie zachowań czy pouczanie rodziców. Chodzi głównie o wzbogacanie wiedzy i doświadczeń o wciąż nowe, może dotąd jeszcze nieznanne przez nich możliwości i poglądy, a godne zastosowania w całości kształcenia procesu sprawowania wsparcia rodzicielskiego wobec swoich pociech. Kontakt z „innowacją wtórną” to nie negacja przez rodziców tego, co do tej pory było wiedzą intuicyjną czy narzuconą przez

²¹ J. Maciaszkowa, *Kultura pedagogiczna rodziców*, [w:] *Pedagogika opiekuńcza*, PAN, Warszawa 1979, s. 164.

tradycję. To przede wszystkim refleksja w konfrontacji z tym, co inne i wybór tego, co najlepsze dla ich dziecka, uwzględniając jego możliwości i potrzeby. Zatem, uaktywnianie kultury pedagogicznej rodziców to pogłębianie, wzbogacanie pokładów wiedzy i umiejętności o możliwości wsparcia swoich dzieci w procesie uspołeczniania się w otaczającej rzeczywistości. To jednocześnie zachęcanie rodziców do aktywnego towarzyszenia swojemu dziecku w procesie bycia i stawania się ważną jednostką społeczną.

Model kulturalno-rekreacyjny umożliwia udział rodziców dzieci i ich dziadków w życiu kulturalno-towarzyskim grupy, placówki przedszkolnej i środowiska lokalnego. Koncentruje się wokół tworzenia sytuacji, aby każdy z rodziców i dziadków miał nie tylko możliwość biernego uczestniczenia w sytuacjach kulturalno-towarzyskich jako obserwator, ale również szansę zaprezentowania siebie, zgodnie ze swoimi możliwościami i predyspozycjami, jako „współorganizator”. Udział rodziców w przygotowaniu i realizacji sytuacji kulturalno-towarzyskich może mieć charakter zróżnicowany w zależności od zrodzonych pomysłów i planowanych okoliczności. Jednak najczęściej udział rodziców dotyczyć może zorganizowania i przeprowadzenia przedsięwzięcia o charakterze logistycznym i czynności pomocowych, związanych z wypełnianiem poszczególnych zadań na prośbę nauczyciela. Do tego rodzaju współpracy można zaproponować następujące sytuacje i okazje:

- organizowanie spotkań kulturalno-towarzyskich dla rodziców i innych osób ze środowiska rodzinnego ucznia. Są to różnego rodzaju imprezy o charakterze okolicznościowym i okazjonalnym. Do najczęściej organizowanych można zaliczyć: Dzień Matki, Dzień Ojca, Dzień Babci, Dzień Dziadka, choinka noworoczna, itd.;
- organizowanie spotkań klasowych z udziałem rodziców, tj. zajęcia otwarte dla rodziców, zajęcia otwarte z udziałem rodziców, organizowanie konkursów interdyscyplinarnych dla rodziców i ich dzieci;
- zaproszenie rodziców do opracowania i wspólnej realizacji edukacyjnego przedsięwzięcia zorganizowanego dla dzieci poprzez dobrowolny ich udział i wywiązanie się z określonego zadania, np. rodzic wykonujący zawód leśnika lub osoba dobrze orientująca się w lesie może pełnić rolę przewodnika, opowiadając przy tym różne ciekawostki o zwierzynie leśnej; wykorzystanie wiedzy rodziców do przeprowadzenia ciekawego spotkania na temat wykonywanego przez nich zawodu lub opowiedzenia interesującej historii z przeszłości, dotyczącej miejscowości, w której

mieszkają; zaangażowanie rodziców do nauczenia dzieci piosenki lub zabawy; poprowadzenie zajęć kulinarnych oraz innych imprez;

- aranżowanie wspólnie z rodzicami spotkań tematycznych, organizowanie atrakcji dzieciom, np. ustalenie trasy wycieczki krajoznawczej, wyjazdu do teatru, kina, muzeum, organizowanie Dnia Dziecka itd.

Zrealizowanie zaprezentowanych inicjatyw wymaga dużego zaangażowania i pomysłowości od nauczyciela, a od rodziców aktywności na płaszczyźnie współpracy. Jako praktyk mogę stwierdzić, iż początki wdrażania zaprezentowanych pomysłów nie należą do najłatwiejszych. Wymaga to nie tylko wewnętrznej mobilizacji ze strony nauczyciela i jego konsekwentnych działań, ale również pokonania pierwszych trudności, przejawiających się we wzajemnej nieufności w relacji nauczyciel-rodzic. Niewątpliwie wymienione obszary współpracy mają charakter rozwojowy, nie tylko w odniesieniu do nauczycieli i dzieci, ale również mogą mieć dużą wartość poznawczą oraz kreatywną dla rodziców, szczególnie dla tych, którzy nie mają możliwości zaprezentowania siebie w różnych okolicznościach społecznych i czują się z różnych względów niedowartościowani, a nawet zagubieni.

Niełatwym zadaniem dla nauczyciela jest zachęcanie „wycofanych” rodziców do uczestniczenia w różnego rodzaju sytuacjach społecznych o charakterze kulturalno-towarzyskim. Wymaga to szczególnych zabiegów interpersonalnych i wykazania się wysokim poziomem kompetencji. W celu włączenia rodzica w proces aktywnej współpracy w środowisku przedszkolnym, najważniejszym rozwiązaniem i zarazem początkiem, otwierającym wszelkie możliwości komunikacyjne jest szczerą, indywidualną rozmową, której podstawą będzie uświadomienie za pomocą racjonalnych argumentów, iż nie tylko obecność rodzica w przedszkolu jest niezbędna, ale również ważne jest jego aktywne zaangażowanie. Zaproponowanie zadań do wykonania, uwzględniające możliwości rodzica, powinno być połączone ze wskazaniem ewentualnej pomocy i wsparcia ze strony nauczyciela, bądź wybranych innych osób. Bezproblemowe wywiązanie się rodzica z określonej roli i odpowiednie docenienie tego zdarzenia na forum innych rodziców to duże wyróżnienie, które na pewno będzie motywacją do kontynuowania współpracy z wychowawcą swojego dziecka. Dlatego powodzenie w zakresie zaangażowania rodziców do wszelkich działań na rzecz przedszkola to duży sukces nauczyciela, szczególnie w odniesieniu do tych, którzy z różnych przyczyn mają ograniczone możliwości uczestniczenia w życiu społecznym. Gotowość rodziców na tej płaszczyźnie współpracy uzależniona jest w dużym stopniu od nauczyciela, a dokładnie od

jego postawy wobec rodziców, która powinna przejawiać się w serdeczności, życzliwości, empatii i niesieniu im wsparcia.

Model altruistyczny – wzajemnego wsparcia (nauczyciele-rodzice i rodzice-nauczyciele). To model zintegrowanej współpracy środowiskowej w zakresie niesienia bezinteresownej pomocy na zasadzie wzajemnego wsparcia, tj. środowisko szkolne – rodzic oraz rodzic – środowisko szkolne. Wsparcie jest kluczową i konieczną kategorią odpowiadającą działaniom pedagogicznym w wyreżyserowanym porządku demokracji lokalnej. Trudno sobie wyobrazić działalność przedszkola bez wsparcia rodzicielskiego, a jeszcze trudniej funkcjonowanie dziecka bez pomocy przedszkola. W tak przyjętej strukturze zarówno środowisko przedszkolne, jak i dzieci oraz ich rodzice uczestniczą w procesie wzajemnego wsparcia. W modelu altruistycznym chodzi o wyostrzenie wysublimowanej troski o dobro wspólne, przełamujące obojętność i niechęć niesienia sobie wzajemnej, bezinteresownej pomocy. W takim rozumieniu chodzi o dostrzeżenie, zrozumienie i przełożenie na język konkretów i czynności zaplanowanych działań, zmieniających zaobserwowaną rzeczywistość, wymagającą konkretnej obustronnej pomocy.

Model altruistyczny to nie tylko oczekiwanie pomocy od rodziców i angażowanie ich w sprawy przedszkola, to również działania zwrotne, mające na względzie niesienie pomocy dzieciom i ich rodzicom, którzy z różnych przyczyn są zagubieni i zdeorientowani w lokalnej rzeczywistości społecznej. Adam Lubiński stwierdza, iż wspieranie powinno się wiązać z szeroko rozumianą działalnością humanistyczno-terapeutyczną jako specyficzną formą ratowniczą oraz profilaktyczną, stosowaną w różnego rodzaju przypadkach. Według tego autora różnego rodzaju przypadki to wyraźnie rozpoznawalne choroby społeczne takie jak: alkoholizm, bezrobocie, bezdomność, życie w biedzie czy niedostatku społecznym, których podstawą może być zaburzenie osobowości z objawami dezorientacji, zagubienia społecznego, alienacji, wyuczonyj bezradności, dysharmonii rozwoju i dezintegracji²².

Model wsparcia przedszkola we współpracy i współdziałaniu z partnerami środowiska globalnego zakłada udział partycypantów, wspierających edukację, formy opiekuńcze, zakres socjalny, zdrowotny, rekreacyjny w działalności placówki. Planowanie i podejmowanie przez środowisko przedszkolne zadań wykraczających poza obszar dydaktyczno-wychowawczy swej

²² A. Olubiński, *Wsparcie społeczne w pracy socjalno-wychowawczej*, „Wychowanie na co dzień” 1996, nr 10/11, s. 18.

instytucji daje większą szansę na szerokie spektrum korzystania z zróżnicowanych ofert środowiskowych, wpływających na ogólny rozwój jej uczestników. Przedszkole, jako instytucja społeczna jest elementem szerszego systemu. Z jednej strony bowiem odzwierciedla ład społeczny, z drugiej zaś oddziałuje na ten ład, utralając, wzmacniając lub osłabiając go. W określonym środowisku społecznym występuje zatem zjawisko sprzężenia zwrotnego, przejawiającego się w tym, iż funkcjonowanie przedszkoli i innych instytucji oświatowych oraz przebiegający w nich proces nauczania–uczenia się ma wpływ na formowanie społeczności lokalnej i odwrotnie – jaka społeczność lokalna i jakie jej zaangażowanie w proces urzeczywistniania edukacji, taka efektywność bytowania i egzystencji na poziomie kulturowym jej mieszkańców. Dlatego środowisko przedszkolne nie może być osamotnione i neutralne, ale stać się stroną w procesie partycypowania przez współdziałanie partnerów środowiska lokalnego, instytucji samorządowych, świeckich i kościelnych. Wsparcie i współdziałanie partnerów środowiska lokalnego w obszarze wzmacniania efektów wspierania rozwoju dzieci jest sposobem na przezwycięzanie negatywnych zjawisk społecznych oraz rozwój aktywności edukacyjnej jej mieszkańców. Przedszkole może włączać elementy środowiska w całokształt działań edukacyjnych na danym terenie, oddziaływać na nie i przekształcać w elementy wychowujące, a także może doskonalić treści i metody swojej pracy poprzez aktywne włączanie poszczególnych elementów środowiska. Współdziałaniu w tym obszarze, rozumianemu jako rodzaj więzi społecznej, wzmacnianej poprzez zaangażowanie, porozumienie i wzajemne uzupełnianie pomocowe potencjalnych partnerów, powinna towarzyszyć współodpowiedzialność i troska o rozwój środowiska, postrzeganego jako „rodzina lokalna”. Zjednane więzi społeczne w procesie doskonalenia egzystencji jej mieszkańców będą konsekwencją dojrzałości społecznej nie tylko środowiska przedszkolnego, ale również rodziców i dobrowolnych, potencjalnych partnerów, którzy za pomocą różnych form wspieraliby rozwój uczniów i całej społeczności lokalnej.

W zaprezentowanym modelu ważne jest, aby wypracowana i zaakceptowana koncepcja współpracy przedszkola ze środowiskiem lokalnym i pozalokalnym miała charakter integrującej działalności w zakresie wsparcia i współdziałania, począwszy od zaspokojenia podstawowych potrzeb mieszkańców, zwłaszcza w obszarze edukacji i działalności opiekuńczo-wychowawczej, wyrównywania szans edukacyjnych i egzystencjalnych, poprzez przekazywanie wartości ponadczasowych, tradycji przedszkola i regionu, po najpilniejsze przedsięwzięcia wyznaczone postępowaniem naukowo-technicznym i cywilizacyjnym.

Uaktywnienie modeli współdziałania możliwe będzie poprzez wdrażanie następujących propozycji działań:

- tworzenie przedszkola otwartego, przyjaznego, potrafiącego sprostać aktualnym potrzebom społecznym swoich wychowanków i ich rodziców;
- upowszechnianie zróżnicowanych form włączających dzieci do życia społecznego, kulturowego i edukacyjnego;
- organizowanie zróżnicowanych form włączających wychowanków przedszkola do życia lokalnego, kulturowego i edukacyjnego – przede wszystkim realizowanie zaplanowanych długotrwałych działań projektowych w zakresie kompensacji dostrzeżonych braków i niedociągnięć, sprzyjających kreowaniu szans i możliwości na przyszłość. Kreowanie szans i możliwości dzieci na przyszłość odpowiada – w społeczeństwie demokratycznym – realizacja przez przedszkole zasady odpowiedzialności społecznej. W aspekcie włączającym polega ona na organizowaniu warunków do konstruowania wiedzy w sposób łączący dotychczasowe osiągnięcia i doświadczenia osobiste wychowanków z wiedzą społeczno-kulturową;
- okazywanie niestygmatyzujących zachowań wobec wychowanków potrzebujących wsparcia egzystencjalnego;
- podtrzymywanie oraz rozszerzanie współpracy pomiędzy instytucją przedszkola, rodzicami i partnerami lokalnymi w kontekście szerszego spojrzenia na problemy oraz potrzeby uczniów, dążąc do zrównoważonego rozwoju społeczności lokalnej.

W procesie zintegrowanej działalności środowiskowej ważna jest kompleksowość i systemowość działań. Zapewnić ją może wysoka jakość ofert, wpływająca od nauczycieli przedszkola przy współpracy partnerów z różnych środowisk świeckich i kościelnych. Wypełnianie w środowisku lokalnym zadań wynikających ze współpracy i współdziałania przedszkola z partnerami środowiskowymi to przede wszystkim skoordynowanie działań wspierających o charakterze stymulującym, profilaktycznym, a nawet interwencyjnym, skierowanych na rodziny i ich dzieci znajdujące się w trudnym położeniu społecznym. Wszelkie formy włączające do standardów społecznych poprzez przedszkole i inne instytucje środowiska lokalnego powinny tworzyć zintegrowaną i świadomą działalność opozycyjną wobec wykluczania i marginalizacji dzieci. Problemy wychowanków powinny stać się problemami samorządów lokal-

nych i instytucji oświatowo-wychowawczych. Dlatego minimalizowanie ich powinno odbywać się za pośrednictwem skoordynowanych działań o charakterze stymulującym, profilaktycznym i kompensacyjnym. Podejmowanie tego typu działań przez środowisko przedszkolne w pojedynkę może przynieść efekt połowiczny i niewystarczający. Najlepszym rozwiązaniem jest integracja oddziaływań instytucji wychowawczych ze środowiskiem samorządowym oraz możliwościami szeroko rozumianej społeczności. Mogą temu służyć następujące propozycje:

- Zintegrowane programy środowiskowe, angażujące do działalności różne sektory instytucji lokalnych, samorządowych oraz pozarządowych na rzecz stymulowania rozwoju i pomocy dzieciom potrzebujących wsparcia. Cechą charakterystyczną takiego typu programu może być zaplanowanie działalności i skierowanie jej tylko na osoby podlegające kryteriom wsparcia społecznego, bądź działania holistyczne, niestygmatyzujące, skoncentrowane na określonej grupie społecznej, w skład której wchodzi osoby wymagające wsparcia oraz osoby niepodlegające takiej pomocy. Celem drugiego typu zaplanowanych działań jest różnorodność rezultatów, a mianowicie: dla jednej grupy – profilaktyka, dla drugiej zaś – kompensacja i terapia. Zakres merytoryczny zintegrowanych programów środowiskowych może dotyczyć zagadnień podnoszących szeroko rozumianą świadomość egzystencjalną połączoną z edukacją i kulturą.
- Doraźne programy środowiskowe, realizowane przez poszczególne instytucje lokalne lub organizacje pozarządowe, koncentrujące się na rozwiązywaniu problemów społecznych w celu przeciwdziałania zagrożeniom wykluczenia społecznego.
- Akcje charytatywne, inicjowane przez różne instytucje, organizacje pozarządowe i wszystkich ludzi dobrej woli, mające na celu zmniejszenie ryzyka egzystencji osób lub wybranych grup społecznych.
- Działalność wolontariatu, gromadząca uczestników świadomej i dobrowolnej działalności na rzecz różnokierunkowej pomocy dzieciom.

Różnokierunkowa działalność przedszkola w zakresie zintegrowanej działalności środowiskowej, włączająca różne sektory publiczne na rzecz budowania kapitału społecznego, wskazuje na ogólnospołeczne korzyści dla środowiska lokalnego. W ogólnym rozumieniu zmierza ona do podnoszenia poziomu kapitału ludzkiego określonej grupy społecznej, a w rezultacie urzeczywistnienie planowanych i wdrażanych działań przyczynia się do budowania

kapitału społecznego w środowisku lokalnym. Na korzyści w tym zakresie zwraca uwagę Adam Zych, stwierdzając, iż poprzez propagowanie i wdrażanie działalności celowej w środowisku lokalnym realizowane są wielorakie, użyteczne dla niego funkcje. Do znaczących należą: funkcja afiliacyjna, wzmacniająca potrzebę przynależności do określonej grupy społecznej; funkcja ekspresyjna wyzwalająca potrzebę samorealizacji; funkcja pomocowa, która przy współdziałaniu funkcji integracyjnej służy budowaniu więzi społecznych; funkcja opiekuńczo-wychowawcza odnosząca się do doskonalenia postaw i ogólnego rozwoju dzieci i młodzieży; funkcja normalizacyjna, będąca obszarem egzekwowania przyjętych norm i zasad oraz innowacyjna, przyczyniająca się do wprowadzania zmian o charakterze postępowym dla danego środowiska²³.

Przedstawione rozważania w zakresie zintegrowanej działalności przedszkola z innymi instytucjami świeckimi i kościelnymi to ważny obszar w trosce o wszechstronny rozwój najmłodszych obywateli. Wynikają z tego wielostronne korzyści, które pomogą dziecku lepiej zrozumieć samego siebie, poznać i szanować tych, którzy różnią się rasą, kulturą, sytuacją ekonomiczną. Taka działalność wprowadza dziecko w świat dotąd dla niego obcy. Przede wszystkim uczy go tego, że istnieją różni ludzie i ich potrzeby. Rozpoczyna się proces socjalizacji w szerokim słowa znaczeniu. Nie tylko rodzina, ale i inni ludzie są przekaznikami wiedzy o sobie i świecie. Dziecko zdobywa wiele dotąd nieznaną wiedzę o otaczającym go świecie oraz bliższych i dalszych znajomych. Nabywa umiejętności funkcjonowania w grupie rówieśniczej i wśród dorosłych, kształtuje swoją osobowość, próbuje rozumieć otaczające środowisko w kategorii wiedzy, bycia i funkcjonowania w nim oraz niesienia pomocy innym.

Jednak urzeczywistnienie idei zintegrowanej działalności środowiskowej wymaga przekonania i poparcia ze strony dyrektorów i nauczycieli placówek przedszkolnych oraz przedstawicieli instytucji, biorących udział w tym przedsięwzięciu. Bez inicjatywy osób zaangażowanych i ich pełnej świadomości, że już dziecku w wieku przedszkolnym potrzebny jest wszechstronny, zintegrowany rozwój we współdziałaniu z kapitałem społecznym środowiska, nie jest możliwe podejmowanie takich przedsięwzięć.

²³A. Zych, *Organizacje pozarządowe*, [w:] *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy społecznej*, D. Lalak, T. Pilch (red.), Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1999.

Literatura

- Branden N., *The six pillars of self-esteem*, przekład H. Dąbrowska, Wyd. J.K., Łódź 2008.
- Coleman J.S., *Foundations of social theory*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge 1990.
- Dyrda M., *Pedagogika społeczna. Wychowanie dla tworzenia kapitału społecznego*, Wyd. UPH, Siedlce 2014.
- Dziamaska D., Małyska M., Wróblewska M., Woźniak J., *Wychowanie przedszkolne i Edukacja wczesnoszkolna. Podstawowe założenia, filozofia zmiany i kierunki dążenia*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2018.
- Guzowska J., Jagiełło E., Kawalec B., Kucharska B., Paszkiewicz A., Szumera A., Szymańska M., *Zrównoważona szkoła dla zrównoważonego świata*, Scholaris, Chełm 2014.
- Ingarden R., *Wstęp do fenomenologii Husserla*, przeł. A. Póltawski, PWN, Warszawa 1974.
- Ingarden R., *Książeczka o człowieku*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1979.
- Maciaszkowa J., *Kultura pedagogiczna rodziców*, [w:] *Pedagogika opiekuńcza*, PAN, Warszawa 1979.
- Naumiuk A., *Funkcje organizacji pozarządowych ze szczególnym uwzględnieniem organizacji działających na polu pomocy społecznej*, [w:] *Praca socjalna w środowisku lokalnym*, Bąkiewicz M., Grewiński M. (red.), Wyd. Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP, Warszawa 2009.
- Olubiński A., *Wsparcie społeczne w pracy socjalno-wychowawczej*, „Wychowanie na co dzień”, nr 10/11, 1990.
- Putnam R.D., *Demokracja w działaniu. Tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*, Wydawnictwo Społecznego Instytutu Wydawniczego Znak, Kraków 1995.
- Pramling I., Samuelsson, Y., *Introduction*, [w:] *The contribution of early childhood education to sustainable society*, UNESCO, Paris 2008.
- Radziejewicz-Winnicki A., *Pedagogika społeczna*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008.
- Sillamy N., *Słownik psychologii*, Wyd. Książnica, Warszawa 1994.
- Tyłuś U., *W poszukiwaniu relacji ze światem i w świecie. Wspieranie procesów wychowania uczniów edukacji wczesnoszkolnej*, Wyd. UPH, Siedlce 2015.
- Zych A., *Organizacje pozarządowe*, [w:] *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy społecznej*, Lalak D., Pilch T. (red.), Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1999.

Akty prawne

- Raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji ds. Edukacji dla XXI w. pod przewodnictwem Jacques'a Delorsa: *Edukacja - jest w niej ukryty skarb*, Stowarzyszenie Oświatowców Polskich, Wyd. UNESCO, Warszawa 1998, s. 69-71.
- Our Common Future*, [w:] Report from the UN World Commission on Environment and Development (WCED), 1987.
- Prawo ochrony środowiska, Dz.U.2001.62.627, art. 3, ust. 50.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej, Dz.U. z 2017 r., poz. 356.